

Co je nového o nových válkách?

Existují nevyvratitelné důkazy o oživení nejrůznějších ideologií. Pád komunismu v Sovětském svazu a ve východní Evropě připravil cestu pro oživení nacionalismu, rasismu a náboženského fundamentalismu. Vliv politického islámu sahá od muslimských zemí v Africe až do bývalého Sovětského svazu. Změny pronikají vším, mají mnoho podob, také globalizace s sebou přinesla řadu problémů, které byly dříve jednoduché, vertikálně organizované. Vysvětlit jejich vliv na bezpečnost je stále těžší a těžší. Zabývá se jimi stále více a více vzdělávacích a vládních institucí, ale jejich pohled je omezený, protože je formován lidmi, kteří pojmají změny ze svého výlučného hlediska. Výsledkem je hromada neužitečných výzkumných prací a knih o každém aspektu možného konfliktu po skončení studené války, které byly vypracovány bez interdisciplinární diskuze. Mezi výjimky, které přistupují k této problematice komplexně, patří i dvě knihy anglické politoložky Mary Kaldorové „Nové války: Restrukturalizace globálního vojenského sektoru“ a „Nové a staré války: Organizované násilí v éře globality“, jejichž recenzi od pracovníka londýnského ústavu obranných studií Dr. Johna Mackinlaye přinesl časopis RUSI Journal, August 1999.

* * *

Obecná teorie vojenské vědy, která zkoumá charakter a zákonitosti války, vojenskou přípravu státu a ozbrojených sil na válku a způsoby jejího vedení, nesmí nové jevy, které stále výrazněji určují vývoj světa, přehlížet. I když základním předmětem jejího zkoumání je vojenský zápas, má také sociálně-politickou dimenzi, jež závisí na politice a ekonomice.

Síla hodnocení Mary Kaldorové toho, čemu říká „nová válka“, spočívá v tom, že vzájemně spojuje několik vrstev prostředí konfliktu. Její pohled je multidisciplinární, tj. zahrnuje politiku, ekonomiku a sociologii příslušné populace, a vojenské operace. I když nepíše z hlediska ortodoxních vojenských autorů, podařilo se jí vysvětlit poslední změny našich bezpečnostních potřeb, které by měly být studovány velmi pozorně všemi, kdo se zabývají problémy obrany.

Jde zde o dvě knihy. Ta první, „Nové války“, kterou vydala spolu s Baskerem Vashee v r. 1997, je vlastně sbírkou dílčích studií. Všechny jsou solidně zpracovány a se znalostí věci, avšak tím nejlepším z celé knihy je úvod a kapitola Politická ekonomie války v Bosně a Hercegovině, které napsala právě Mary Kaldorová. Obě kapitoly tvoří východisko pro její druhou knihu „Nové a staré války“. V ní pak rozšiřuje definici sociálního násilí, ekonomii nových válek a následků globalizace.

Mary Kaldorová začíná historickými perspektivami konfliktu, které odvozuje ze známého Clausewitzova schématu. Proti tomuto modelu, který označuje jako „staré války“, vysvětluje proč nejsou nové války logickým pokračováním konfliktů, jaké předvíдали v 80. letech teoretici tzv. „hvězdných válek“ a „revoluce ve vojenství“. Stále se vrací k důležitosti státu pro vedení „starých válek“. Úspěšný stát znamená eliminaci soukromých ozbrojených jednotek, vznik profesionálních armád, nebo alespoň armád vedených profesionálními důstojníky a mužstvem, které se bylo získáno povinným

odvodem. Úspěšný stát znamená především monopol organizovaného násilí. V tomto kontextu jsou války vnitřně obsaženy v čase a prostoru: potenciál moderní války předpokládá atributy moderního státu. Je to skoro jako kdyby státy potřebovaly války, aby vybudovaly svou vnitřní suverenitu. Existoval vždy zřetelný rozdíl mezi tím, co bylo státním zájmem, a tím co, bylo soukromou věcí jednotlivců.

Tento rozdíl také odděloval válku od míru, veřejné od soukromého, civilní od vojenského, toho, kdo legálně držel zbraň od zločince, domácí od zahraničního a občanskou společnost od barbarství. Především zde ale **bylo společensky organizované násilí, nad kterým měl stát absolutní kontrolu, které muselo mít společný cíl, ve který měl každý voják věřit.** John Keegan rozšiřuje toto téma v „Historii válčení“ (*History of Warfare*). Popisuje státní vojáky jako „skutečné válečníky“, donucené vojenským systémem tvářit v tvář smrti potlačit instinkt utéci, a místo toho plnit svou povinnost k státu.

Na druhé straně „nové války“ představují „vnitřní konflikty, které proti sobě staví státní i nestátní aktéry v procesu násilné interakce“. Ve své druhé knize autorka tuto hrubou definici z „Nových válek“ zjemňuje a rozšiřuje, a vytváří komplexní systémový model. Nové války jsou ve všech svých hlavních charakteristikách pojímány jako antiteze starých válek. **V nové válce jsou síly decentralizované, neprofesionální, mohou to být občanské milice,** které jsou v některých případech integrovány s částmi rozložené státní armády. Rozdíly mezi civilním a vojenským, státem a nestátem, soukromým a veřejným, dokonce mezi válkou a mírem, byly smeteny. Státní monopol na organizované násilí se přenesl na ulici, do rukou místních vůdců. Jednoduchá struktura státních armád byla nahrazena horizontální koalicí místních gangů a milicí.

Odstraněné zábrany

Na příkladě Bosny Mary Kaldorová popisuje postupný proces ekonomického a politického zhroutení, pozvolné oslabování státní struktury a institucí, a především neschopnost předat moc jedné vlády druhé. Vzdávající platební neschopnost Bosny změnila postoj jednotlivých občanů k shánění živobytí, veřejnost se stala méně organizovanou, přestaly fungovat funkční zájmové skupiny, protože průmyslová odvětví a profese, které s nimi souvisely, selhaly. Funkční zájmové skupiny byly nahrazeny **politickou identitou**, protože političtí vůdci těžili ze vrůstajícího pocitu nejistoty. Jejich cílem bylo oslabit státní byrokracii a podporovat „partikularistický“ přístup k přežití společnosti.

Za takové situace se stalo násilí všudypřítomným, roztáhlo se v prostoru i čase, přes hranice, do civilních komunit, ze kterých udělala oběti, oddělila od sebe rodiny, muže a ženy, matky od dětí. Clausewitzův model skutečné války byl nahrazen něčím jiným, co není snadné definovat. Střetnutí dobře vyzbrojených armád, které netrpělivě očekával zbrojní průmysl, se neuskutečnilo. Místo toho došlo **ke konfrontaci sil, vybavených – podle měřítek NATO – značně zastaralými technologiemi.** Násilí bylo nasměřováno proti společnosti kolem, a ne proti vojenskému protivníkovi (*opposing military forces*). Tyto síly se snažily ovládnout určité území jednak tím, že neutralizovaly jeho obyvatelstvo, jednak vytvořením zvláštního území, které by bylo národnostně homogenní a politicky je podporovalo.

Odstranění prvků, které bránily tomuto válečnému cíli, bylo provedeno bez omezení, která byla typická pro „starou válku“. Zvěrstva se staly rutinní činností. Měla za cíl oddělit nepřátele od stoupenců a vytvořit bezpečnější prostředí. Místo manévru pohybem a palbou místní vůdce používali strach a kulturní útlak. Jejich přesvědčení bylo absolutní, a nesmlouvavé, odmítalo humanistické hodnoty. Byly užívány miny, aby byl znemožněn pohyb terénem. Znásilňování bylo používáno jako nástroj teroru a ponížení. Zvěrstva byla pořádána jako divadelní představení.

Nové války také předpokládají novou ekonomickou strukturu. Ve starých válkách musel být stát účastníkem se konfliktu ekonomicky soběstačný, ale v nové válce se v mezioddobí, které vede k násilnostem, ekonomická struktura státu hroutí. Velitelé milicí žijí z různých zdrojů: ze zneužitých vládních půjček, z „vybírání daní“ od humanitárních konvojů, vydírání zahraničních obchodníků, kteří stále v krizové oblasti působí, z černého trhu a místního obyvatelstva, které je pravidelně okrádáno všemi ozbrojenými oddíly.

Odmítnutí globalizace

Kapitola o politice nových válek obsahuje užitečnou pasáž o důležitosti globalizace, která ovlivňuje ekonomické struktury oslabené koncem racializované velkovýroby (fordismu) a pádem místní produkce ve prospěch globálního společenství a specializované produkce. Dalším důsledkem globalizace je totiž stále se rozšiřující kosmopolitní společenství, organizované jak podle vertikálních mocenských struktur starých mezinárodních korporací, tak horizontálně, jako síť koalicí, které se připravují na každou nepředvídanou situaci.

Mary Kaldorová tvrdí, že **nová válka nebude srážkou civilizací**, jak to očekával Huntington, **ale nesmírně ničivý odpor proti silám globalizace a změny**. V nové válce nepovedou frontové linie mezi svářčícími se státy (*competing nationalities*), ale mezi globalizovanými skupinami populace, nositeli a odpůrci změn, jejichž životní styl a vnímání sebe jsou globalizací ohroženy. Globalizovaná společnost je liberální, kosmopolitická, pracuje a žije v širším společenství, naproti tomu tradiční populace jsou sociálně nezměněny a staví se na odpor ke každé straně nadcházejících změn.

Chybou západních politiků je, že chápou „nové války“ jako „války staré“. Jejich vyjednávání s vůdci, kteří nejsou ani tak konfrontováni mezi sebou navzájem, jako silami změn, narušující základy jejich životního stylu, je neefektivní.

Kaldorová tvrdí, že **mezinárodní společenství neporozumělo tomuto zdroji problémů a následně tolerovalo odtržení a segregaci**, což byly vlastně válečné cíle nacionalistických předáků. Místo toho by se mělo mezinárodní společenství snažit **kontrolovat násilí a stabilizovat danou oblast**, vytvořit ostrovy klidu, podporovat „nediskriminující oblasti“, které existují na území každé ze soupeřících frakcí, aby prosperovaly a staly se normou.

Nové války žádají nové způsoby udržování míru. Avšak moderní armády, které jsou budovány na základě Clausewitzových linií totální války, jsou omezeny svými doktrínami i pohledem na svět. **Západní vojenský přístup je zcela zřetelně ochromen důrazem na udržování ostrého koncepčního rozdílu mezi bojem (*warfighting*) a mírovými operacemi (*peacekeeping*)** a strachem, dokumentovaným např. nerozhod-

ným chováním generála Rose v Bosně. Západ také podporuje určitou stranu, nebo se nechá strhnout k nasazení příliš velkého množství vojsk (*use of overwhelming force*).

Stále neznáme tu správnou formu udržování míru (*peacekeepingu*), ale obecně budou nutné nové vojenské mise, aby chránily civilní obyvatelstvo a zajistily vnitřní bezpečnost. Koncový stát by měl být připraven rozšiřovat ostrovy klidu, obývané liberálními, kosmopolitními, globalisticky orientovanými komunitami, které žijí obklopeny bojujícími frakcemi, takže mohou fungovat jako model, který povzbudí podobné iniciativy i v ostatních regionech. Tento cíl ovšem vyžaduje **novu formu vojenské intervence**, odhodlání a připravenost zasáhnout proti každému, kdo poruší zákon. Taková intervence **může být provedena jen novým typem vojáka-policisty, s novou výbrojí a výstrojí, novou taktikou.**

Teoretický milník

Ačkoliv teze Mary Kaldorové jsou velmi kategorické a některé úvahy o vojenských reakcích mohou být napadnutelné, přesto jsou význačným milníkem, protože se jí podařilo úspěšně spojit odlišné disciplíny multidimenzionálního problému, a to navíc velmi jasným a výstižným způsobem. Tím se její práce odlišuje od všech ostatních studií současných konfliktů, které vysvětlují problematiku většinou jen v rámci jednoho úzkého oboru, jako třeba v Christopher Bellamy v knize „Rytíři v bílém brnění“ (*Knights in White Armour*), která se zabývá výhradně jeho vojenskými aspekty, nebo autoři Weiss a Minear, kteří se ve svých studiích soustředí spíše na humanitární stránku.

Její charakteristika nových vzbouřenců (*neo-insurgents*) je v podstatě nesprávná. Celá jejich existence a vojenská aktivita předpokládá prostředí, ve kterém je stát vždy silnější. To povstalcům diktuje principy (*modus operandi*), kterými se musí řídit: utajení, rezervovanost, nesmírná trpělivost, někdy se mohou podbízet, jindy naopak násilím vynucovat podporu, potraviny, informace, úkryt. Ale typický „nový bojovník“ (*new warrior*) bude mít k státu a obyvatelstvu pravděpodobně zcela jiný vztah, než jsme viděli v Bosně. Kaldorové se také nepodařilo využít pro svou knihu informace a znalosti současných vojenských diktatur Afriky a Asie. Např. liberijský diktátor Charles Taylor zcela jistě nežije z ruky do úst, jako většina ostatních protivládních povstalců. Vystupuje veřejně, je globalistou, svoje poněkud nesourodé hnutí řídí ze zadního sedadla amerického automobilu, finanční prostředky získává z prodeje surovin na světovém trhu. S místním obyvatelstvem nevychází dobře, přezírá je a chová se k němu brutálně.

Koncepci je třeba doladit

Pasáže pojednávající o mezinárodních vojenských akcích trpí nedostatečnou informovaností. Zdá se, že Mary Kaldorová si není vědoma mravního étosu doktríny a principů, kterými se řídí NATO. Mnoho jejích návrhů na taktiku ráznějších vojenských akcí a potřebu přístupu vojáka-policisty je již dávno součástí britské vojenské doktríny (a tedy i doktríny NATO). Popis zásadní změny povahy soudobých konfliktů je ambiciózní a intelektuálně velmi přitažlivý, avšak klade také mnoho nezodpovězených otázek.

Nicméně všechny její úvahy jsou velmi aktuálním, důležitým a významným krokem k tomu, abychom lépe pochopili tento komplikovaný a rychle se měnící svět.